

Utan gränser drunknar vi i öppenhet

Gränser kan vara många olika saker. FOTO: Darko Vojinovic /TT

Vi behöver lära oss att skilja mellan artificiella och naturliga gränser, skriver statsvetaren Johan Wennström.

AV [JOHAN WENNSTRÖM](#) | 22 JUNI 2021

Eventuella åsikter och slutsatser i texten är skribentens egna.

Många av oss är vid det här laget hjärtligt trötta på de gränser som sedan coronapandemins utbrott kringskär och reducerar våra liv. Vi förväntas, ja rentav tvingas till eller ser det själva som nödvändigt, att avstå från att träffa vilka vi vill, att hålla metervida avstånd till varandra i offentliga miljöer och bära munskydd.

Om man får tro [Nicholas Christakis](#), amerikansk professor i sociologi, evolutionär biologi och medicin, väntar ”ohämmad sexualitet, en explosion av sociala kontakter och mer konsumtion” när pandemin är över. Men det kan lika gärna bli tvärtom, att vår begränsade tillvaro består, i rädsla för nya mutationer av coronaviruset eller andra och värre pandemier. ”Kommer kanske den kontrollerade, hämmade människotypen, som under pandemin plötsligt fick ett slags evolutionär fördel på sin sida, att ersätta gränsöverskridandets heroer från igår som framgångsmodell”, [undrade](#) liberala *Die Zeit* häromdagen, med omisskännlig oro.¹

Artificiella och naturliga gränser

Det senare vore precis lika olyckligt som att vi, i linje med Christakis förutsägelse, gör revolt mot alla typer av gränser. I stället behöver vi lära oss, att skilja mellan artificiella gränser och sådana gränser som härrör från människans natur.

Föreskrifter om fysisk distans mellan individer drar upp en för oss helt artfrämmande gräns som bara gör ont. Andra slags gränser, såsom gränsen mellan olika territorier, mellan den privata och den offentliga sfären eller mellan barndomen och senare stadier i livet, har däremot alltid givit människan struktur och mening, och är nödvändiga att upprätthålla.

Betydelsen av dessa naturliga gränser uppmärksammas av den brittiske sociologen **Frank Furedi** i en intressant ny bok, *Why borders matter. Why humanity must relearn the art of drawing boundaries*.² Boken får sägas vara unik i sitt slag genom att den anlägger ett brett perspektiv på frågan om gränser, och dessutom framhåller många gränsdragningar som fullt legitima.

” Genom gränser blev tillvaron överblickbar, vilket gjorde att det mänskliga självet och mer avancerade samhällsbildningar kunde ta form.

Att det inte har skrivits fler böcker i ämnet är knappast förvånande. Furedi är både i den akademiska världen och den vidare samhällsdebatten tämligen ensam om att intressera sig för människans behov av gränser. De flesta intellektuella och politiker i huvudfåran har länge betraktat praktiskt taget varje form av gräns som hämmande eller rentav skadlig, medan öppna och gränsöverskridande tillstånd har ansetts stå i harmoni med frihet, tolerans och utveckling.

Gränser och dess fiender

Under decennierna efter andra världskriget tilltalades många av den österrikiske filosofen **Karl Poppers** vision om "det öppna samhället", som med den liberale publicisten **Håkan Holmbergs** ord tog avstånd från "ett stamtänkande där en gräns alltid dras mellan 'vi' och 'de'" och i stället pläderade för "respekt för individens särart och insikten om människosläktets enhet".³ På senare år har postmodernismen och dess många olika underideologier, som har föresatt sig att underminera och dekonstruera alla etablerade distinktioner, kategorier och hierarkier, förstärkt och kompletterat det allmänna motstånd mot gränser, som har utkristalliserat sig ur Poppers tankar.⁴

Det kanske främsta exemplet på detta gränsmotstånd är den utbredda kritiken mot gränserna mellan dagens nationalstater, vilka regelmässigt beskrivs som utestängande och förtryckande. EU-kommissionens förre ordförande **Jean-Claude Juncker** har till och med gått så långt som att kalla nationalstatsgränser för "den sämsta uppfinning som politiker någonsin har skapat".

Att vi drar gränser mellan territorier är emellertid ett fenomen som sträcker sig tillbaka till mänsklighetens tidiga historia. Enligt Furedi var sådana gränsdragningar en landvinning utan vilken vår existens skulle ha tätt sig överväldigande och förlamande. Genom gränser blev tillvaron i stället överblickbar, vilket gjorde att det mänskliga självet och mer avancerade samhällsbildningar kunde ta form.

Gränser av det här slaget är alltså inte en uppfinning av politiker i syfte att stänga vissa ute, utan en förpolitisk institution som hindrar människan från att drunkna psykologiskt i öppenhet. Men gränser har likväl utgjort en jordmån för politiska innovationer. Inte minst förutsätter ett demokratiskt beslutsfattande och uppfyllandet av medborgerliga rättigheter och plikter den starka solidaritet och sammanhållning mellan människor som bara kan utvecklas och bestå inom en gemenskap omsluten och definierad av gränser.

Hemmets gräns och dess upplösning

Samma tendens att förvränga gränserns innebörd och funktion präglar också diskussionen om andra för människan viktiga skiljelinjer, menar Furedi och pekar på den gräns som alla kända samhällen, förutom de mest primitiva och de mest totalitära, har dragit mellan det offentliga rummet och det privata.

Avskildheten inom hemmets väggar, framhåller Furedi, ger människan frihet att utveckla sin individualitet, vila från livets rollspel och knyta förtroliga sociala band. Enligt den tyskfödda filosofen **Hannah Arendt**, en tänkare som Furedi mycket riktigt tar stöd av i sitt försvar av nationalstatsgränser men som även skrev insiktsfullt om andra gränsdragningar, har inte minst barn ett behov av en sådan frizon. För att kunna växa upp till goda och självständiga personer måste de, hävdade Arendt, i hemmet få finna skydd från "den offentliga sfärens hänsynslösa sken".⁵

Men feministiska teoribildningar har vänt upp och ned på Arendts resonemang och misstänkliggjort det slutna hemmet som en arena för våld och övergrepp mot kvinnor och barn. Från det hållet kommer därför krav på att hemmet ska öppnas för politisk insyn och delaktighet. Furedi är, med rätta, kritisk mot dessa idéer, men vad han också borde ha tagit upp i sammanhanget är att mycket starkare krafter redan har sparkat in dörren till våra hem, nämligen, nya teknologier och sociala medier.

” Idag är rollerna omkastade: barndomen har blivit mer moraliskt högtstående än vuxenlivet.

Att nästan varje förälder idag har en mobiltelefon med kamera har givit helt nya möjligheter att dokumentera barns utveckling, men baksidan av detta framsteg, i kombination med genomslaget för till exempel Facebook och Instagram, är att barnen och livet inom familjen ständigt exponeras för den vida omvärlden. Intima och känsliga ögonblick, som inte angår någon utanför familjekretsen, delas numera med många andra människor, och ofta i realtid.

Om vi tar fasta på vad Arendt skrev redan i mitten av 1950-talet, kan man verkligen fundera över vad en så total öppenhet som dagens högteknologiska värld inbjuder till gör med barns trygghet.

Vuxna och barn som byter plats

Barn är de som behöver gränser mest, och ett samhälle som inte heller respekterar och tar gränsen mellan barndomen och vuxenvärlden på allvar, gör dem en stor otjänst, förmanar oss Furedi. Fram tills för inte så länge sedan ansågs det att vuxna är barns lärare och förebilder. Vuxna skulle erbjuda en vision om mognad och ansvar, som barn kunde sträva efter att själva uppnå. Men idag är rollerna omkastade: barndomen har blivit mer moraliskt högtstående än vuxenlivet.

I alla möjliga sammanhang, från klassrum till klimattoppmöten, är det numera barnen som ska undervisa och tillrättavisa de vuxna, vilka betraktar sig själva som ansvarslösa, korrupta och maktfullkomliga. Följden av denna romantisering av barndomen är, enligt Furedi, att barn inte längre har någonting att mäta sig med. Han ser detta som en viktig anledning till att så många yngre vuxna stannar i utvecklingen och aldrig förvärvar vuxna dygder.

Gränsen mellan barn och vuxna behöver således tydliggöras och återupprättas, anser han. Furedi visar även övertygande att detsamma gäller för andra hävdvunna gränser, medan de artificiella gränser som omger oss, de som nyligen dragits med ett penndrag i samband med coronapandemin, snarast bör suddas ut.

NOTER

1. "Wird der kontrollierte, gehemmte Typus, der in der Pandemie plötzlich eine Art evolutionären Vorteil auf seiner Seite hatte, die alten Heroen der Grenzüberschreitung als menschliches Erfolgsmodell ablösen?"
2. Furedi, F, 2020, *Why Borders Matter: Why Humanity Must Relearn the Art of Drawing Boundaries*. New York: Routledge.
3. S. 37 i Holmberg, H, 1983, *Att läsa Karl Popper*. Stockholm: Timbro. Se vidare Popper, K, 1945, *The Open Society and its Enemies*. London: Routledge & Kegan Paul.
4. Se vidare Pluckrose, H, & Lindsay, J, 2020, *Cynical Theories: How Activist Scholarship Made Everything About Race, Gender, and Identity – And Why This Harms Everybody*. Durham: Pitchstone Publishing.
5. S. 183 i Arendt, H, 1954, "The Crisis in Education", i Arendt, H, 2006, *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*. New York: Penguin Books.

Johan Wennström är fil.dr. i statsvetenskap.

Webblänk till artikeln:

<https://kvartal.se/artiklar/utan-granser-drunknar-vi-i-oppnhet/>